על מות לבעל

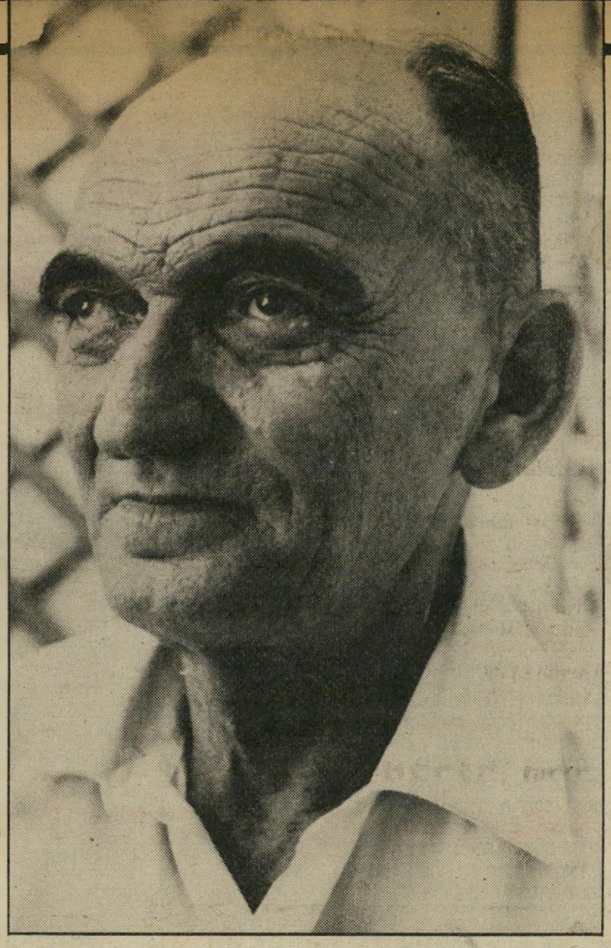

יונתן רטוש
מעולם לא קיבל פרס חשוב

אלי לבעל
בעל נעוריך
אלן לבעל
בעל נעורי
אשר חרדה נפשי
אל ניד קולהו
על משבתיו ילעיגו
נעורים

זהו שירו של המשורר יונתן רטוש, שנפטר במרס 1981. הרבה דברים נכתבו עליו, ומעט מאוד דברים ידועים על האיש עצמו. הלכתי לפגוש את אלמנתו של יונתן רטוש מתוך רצון לשפוך אור על רטוש האדם, הבעל ותאב.

פגשתי את רטוש לראשונה כשהייתי נערה בת 20. האיש הזקן — אז היה בן 50 — הכפוף, כשהכוסית הנצחית בידו והסיגריה הנצחית בפיו, סיקרן אותי, מצא חן בעיני. בכל פעם כשעברתי ב־דיזנגוף הייתי נכנסת לקפה ביתן, שם ישב במשך שנים רבות, כל בוקר — ושתינו ביחד ספל אספר־סו. שם התוודעתי ל„כנענים", ל־„עבריים". הקשבתי לדבריו. הם תמיד נאמרו בחיוך כזה מתנצל, סלחני, ואף פעם לא כדי לשכנע, אלא רק כדי להסביר. איש מיוחד מאוד, לכל הדיעות.

יום אחד, כשבאתי לקפה ביתן, ראיתי לידו אשה צעירה מאוד. זו היתה יוהנה (שרטוש הסב את שמה, מאוחר יותר ליוחנה). הוא הציג אותה לפני כקרובת־מישפחה רחוקה שלו, עולה חדשה מפולין. אחרי כמה חודשים נשא אותה ל־אשה.

אני זוכרת את הרעש הגדול ש־נשואין אלה עוררו בחוגי הספרות בארץ, בעיקר בגלל פער־הגילים בין השניים. היא היתה בת 18, הוא על רטושהיה בן 54.

ואמנם, הם נראו כזוג מוזר. נערה בת 18, לבושה לפי כל כללי האופנה האחרונה, מאופרת ומקו־שטת, ולידה איש זקן, כפוף, נשען על מקל. אף אחד לא האמין ש־נשואין אלה יחזיקו מעמד. אבל הם נמשכו 17 שנה, עד ליום מותו של רטוש. הם הפכו סיפור־אהבה שאולי רק משוררים יכולים לתאר, והמשורר שיכול היה יותר מכולם — איננו כבר.

ציורי־הלידה של כתבה זו היו ארוכים וקשים. יוחנה קיבלה או־תי רק מפני שהכרתי את שניהם ומפני שרטוש היה האיש שערך הכרה בין שתינו.

הדירה, ברחוב שקט בתל־אביב, קטנה, מטופחת, מרוהטת בפשטות. מיטבח קטן, סלון, חדר לילדה ו־חדר־העבודה של רטוש, שהוא גם חדר־השינה שלה. מגירות מלאות מעטפות חומות. כתביו של הבעל שאיננו.

היא הולכת בין החדרים ומס־בירה, מה הם עשו ביחד, מה שיפ־צו, מה שינו. בלא סיבה מוציאה מעטפה חומה מאחת המגירות. אי־אפשר לתאר את הרכות וחרדת־הקודש שבהן מחזיקה יוחנה את המעטפה בידה. מחזיקה אותה סגורה ומספרת לי מה יש בפנים. לא מרשה לי לראות את כתב־היד. כאילו אומרת לי: „זה מה שנשאר לי מבעלי, וזה רק שלי."

לבושה שחורים. האבל שלה לא תם אחרי שנה. האבל שלה הוא ניצחי. כל דבר שאחרי רטוש הוא אבל.

„אני חייבת לו"

הסברתי לה מה אני רוצה ל־שמוע ממנה, והיא אמרה: „לא!" כל שאלה שלא נגעה ישי־רות בשיריו או במעשיו הציבו־רי היא „רכילותית" בעיניה. היא ענתה רק על שאלות שנראו לה, וכשפיתאום שאלתי שאלה כמו „איך הגיב כאשר נולדה בתכם?" היא ענתה, ביובש: „הוא שמח."

כך נגמר הראיון. אבל נשארתי שם לשתות קפה ודיברנו. אסור היה לי לרשום אף מילה אחת.

„אני לא רוצה להתראיין, אבל אני, כמובן, איני יכולה למנוע ממך לכתוב מה שאת רוצה, כל זמן שאני לא אחראית לזה."

סיפרה לי על שני בניו של רטוש, מנשואיו הקודמים, השופט חמן שלח והפרופסור (למתמטיקה) סהרון שלח. סיפרה על בתם ה־משותפת, כנען, שכמעט לא זכתה להכיר את אביה.

הוא היה ד"ר היגינס שלה. עיצב אותה, בנה אותה. „רטוש עיצב את כל עולמי, כל מה שאני יו־דעת, כל מה שאני מרגישה אני חייבת לו. כשהוא מת, התייתמתי בפעם השניה בחיי."

„מישהו צריך להתבייש!"

היא מביאה אלבומי תמונות. תמונות מימי־החיזור, תמו־נות מראשית דרכם כזוג נשוי, ב־דירת־חדר קטנטנה, לפני שעברו לדירה הנוכחית. תמונות, הרבה תמונות של שניהם, כשהם מחב־קים את התינוקת. היא מעבירה יד מלטפת על הצילומים, שואלת או־תי: „נכון שהוא נראה פה גה־דר?"

עניין הראיון נשכח, בין קפה אחד לשני, ומישפטים כמו „חיי נסתיימו ביום מותו," או „לי אין חיים משלי. פעם חייתי בשבילו, והיום אני חיה בשביל הילדה ש־לנו," נאמרים עם חיוך, בהשלמה, ובכל זאת נשמעים משונים, כש־הם באים מפיה של אשה בת 37.

היא עובדת פעמיים בשבוע כ־מורה למוסיקה. השאר קודש ל־ילדה ולבית. אין לה חיי־חברה, אין לה חברים. החברים היו שלו, ובילדיו היא לא רוצה בהמשך החברות. „אני יודעת שזה סוף ה־חיים החברתיים והריגשיים שלי, ולא איכפת לי. יש לי המון זיכ־רונות, וזה מספיק."

יש לה טענות מרות נגד ה־מימסד בארץ, שבמשך שנים רבות לא קיבל את רטוש, ולבסוף קיבל אותו כמשורר בילבד. אבל היא מבינה שפטוש לא הבינו אותו. „הוא היה חדשן ומהפכן." זה היה המחיר שהוא נאלץ לשלם על היותו ישר, ולא מתפשר. והמחיר היה כדאי עבור שניהם. רטוש מ־עולם לא קיבל פרס חשוב, כמו פרס ישראל או פרס ביאליק, „ויש מי שצריך להתבייש על כך," היא לא רוצה לפרט מי, אבל מי ש־צריך לדעת — יודע.

היו לו הרבה מכרים, אבל מעט חברים, וגם מעטים אלה איכשהו התפזרו בחודשים האחרונים ל־חייו, והוא היה בודד. היו כמה אנשים שאהב במיוחד, אבל היא לא רוצה להגיד מי, שלא להעליב את האחרים.

על המוות לא דיברו, כימעט. רטוש התייחס אל המוות כאל חלק מהחיים. חשב שאם מישפחתו תז־כור אותו, הוא לא ימות לגמרי. דווקא בעניין זה היה מאוד אישי, מישפחתי, לא חשב על עצמו כעל דמות ציבורית.

ריגשותיה שלה היו מעורבים ב־בעניין זה. לאורך השנים נשאה עימה את הידיעה הכימעט־ברורה שהוא ימות הרבה שנים לפניה.

(המשך בעמוד 54)

„רטוש עיצב את כל עולמי. כשמת, התייתמתי בפעם השניה."

יונתן, יוחנה וכנען (ינואר 1979)
ידעה שהוא ימות הרבה לפניה